

Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

Waarom kiezen oprichters, ouders en leerkrachten voor het niet-bekostigd onderwijs?

Themaonderzoek naar de beweegredenen van oprichters, ouders en
leerkrachten

December 2024

Voorwoord

Ouders, leerkrachten, oprichters van scholen, het Ministerie van Onderwijs, de Inspectie van het Onderwijs: we willen allemaal goed onderwijs voor ieder kind. De meeste ouders kiezen voor onderwijs op een reguliere school. Maar omdat niet ieder kind dezelfde behoeften heeft, ontbreekt het in sommige gevallen aan de gewenste aansluiting. Dan kan de keuze vallen op een particuliere school. Dit gebeurt vaker dan vroeger. Daarom willen we graag meer weten over de beweegredenen om voor het particulier onderwijs te kiezen. Niet alleen van oprichters, maar ook van ouders en leerkrachten.. Hoewel particulier onderwijs een waardevolle aanvulling kan zijn op het reguliere onderwijsaanbod, zijn er aspecten van deze groei waar wij vragen over hebben.

Uit ons onderzoek blijkt dat oprichters, ouders en leraren vergelijkbare beweegredenen hebben om voor het particulier onderwijs te kiezen. Meestal is een negatieve ervaring in het regulier onderwijs de reden. U kunt in dit rapport lezen dat het vaste programma, voor iedereen leren in hetzelfde tempo, niet past bij iedere leerling. Er is weinig ruimte voor afstemming en de leerlingen hebben het gevoel in een keurslijf te zitten, wat tot klachten leidt. Dit verdient onze aandacht en die van het onderwijsveld. Ook het regulier onderwijs kan voordeel halen uit de uitkomsten van dit onderzoek.

We hebben meer gehoord. Bijvoorbeeld de wens om de eigen levensvisie op de ontwikkeling van kinderen terug te zien en de behoefte aan kleinschalig(er) onderwijs. Aan de ene kant verbazen de beweegredenen mij niet. Als je als ouder een gebrekkige aansluiting ervaart tussen het onderwijsaanbod en de onderwijsbehoeften van je kind, dan wil je daar wat aan doen. Aan de andere kant weet ik dat ook in het regulier onderwijs hard wordt gewerkt om iedere leerling een passende plek te geven. We hoorden in dit onderzoek de waardering voor het regulier onderwijs. De 'schuld' ligt, zo hoorden we, bij het (onderwijs)systeem.

We blijven ons buigen over de vraag: wat is de functie van het particulier onderwijs precies?

We zien het als positief dat het particulier onderwijs voor een groep leerlingen een oplossing is, zodat zij niet thuis komen te zitten. We concluderen dat er behoefte blijft aan particulier onderwijs, zolang ouders het gevoel hebben dat het reguliere onderwijs niet in staat is om datgene te bieden wat zij verwachten. Er is vervolgonderzoek nodig om de groei van het niet-bekostigde onderwijs beter te kunnen verklaren en zuivere uitspraken te kunnen doen over de consequenties hiervan.

Het regulier onderwijs is er in principe voor iedere leerling en iedere student in Nederland. Het moet daarom een passend aanbod hebben voor alle kinderen. Dat een groeiend aantal kinderen zich hier niet thuis voelt, vind ik een zorgelijke ontwikkeling.

Door dit rapport te delen met het onderwijsveld hoop ik dat er meer zicht komt op wat de particuliere scholen zijn en wat ze doen. Hopelijk biedt het aanknopingspunten voor u als lezer.

Inspecteur-generaal van het Onderwijs,

Alida Oppers

INHOUD

Voorwoord 2
Samenvatting 4

1	Inleiding 5
1.1	Wat is niet-bekostigd onderwijs en hoe ziet de inspectie er op toe? 5
1.2	Aanleiding voor het themaonderzoek 6
2	Literatuurstudie en vertaling naar ons onderzoek 7
3	Beschrijving van het onderzoek 9
3.1	Onderzoeksvragen 9
3.2	Onderzoeksopzet 9
4	Bevindingen 13
4.1	Oprichters 13
4.2	Ouders 17
4.3	Leraren 21
4.4	Aanvullende bevindingen 25
5	Beschouwing en vervolg 27
5.1	Antwoord op de onderzoeksvragen 27
5.2	Beschouwing 29
5.3	Suggesties voor vervolg 30

Samenvatting

In dit themaonderzoek brengen we in beeld wat de beweegredenen zijn van oprichters van niet-bekostigde scholen (verder: B3-scholen) om een school op te richten. Ook brengen we van ouders en leraren in beeld waarom zij kiezen voor een B3-school. De aanleiding voor dit onderzoek is de groei van het aantal B3-scholen in de afgelopen jaren, van 44 scholen in 2015 naar 134 scholen in 2023. We zijn gestart met een literatuurstudie van 3 eerdere onderzoeken naar dit thema. Het leverde input voor de gespreksleidraden, die wij gebruikten voor gesprekken op 35 B3-scholen. Wij spraken met alle oprichters, 68 ouders en 48 leraren.

We bespreken in dit rapport de motieven die onze gesprekspartners noemen voor hun betrokkenheid bij een B3-school, als oprichter, ouder of leraar.

De 3 groepen noemen dezelfde soort motieven:

- Ervaringen met het reguliere onderwijs; ervaringen van het eigen kind of van de gesprekspartner zelf, veelal negatieve ervaringen;
- De mening dat het (reguliere) onderwijs te weinig meegaat met veranderingen in/veranderende eisen vanuit de maatschappij;
- De behoefte om de (levens-)visie meer terug te zien in het onderwijs;
- De ervaring van een gebrekkige aansluiting tussen het onderwijsaanbod en de onderwijsbehoeften van het kind (in het reguliere onderwijs);
- De behoefte aan kleinschalig onderwijs.

Wij vroegen naar de aspecten waarin de B3-school verschilt van het reguliere onderwijs. Bij deze vraag noemen de 3 groepen dezelfde 5 aspecten:

- Visie op onderwijs en op de ontwikkeling van kinderen;
- Afstemming van werkvormen, didactiek op de leerlingenpopulatie;
- Afstemming van aanbod, curriculum, lesinhoud op de leerlingenpopulatie;
- Aantal leerlingen per groep;
- Schoolklimaat/pedagogische afstemming op de leerlingenpopulatie.

We zien in het huidige onderzoek geen grote verschillen in vergelijking tot de eerdere onderzoeken. Betrokkenen geven met hun antwoorden op onze vragen aan dat zij de ervaring hebben dat het reguliere onderwijs niet in staat is om datgene te bieden wat ouders verwachten voor hun kinderen. Het B3-onderwijs lijkt een functie te hebben voor kinderen die vastlopen in het reguliere onderwijs. Wanneer het in het reguliere onderwijs niet (meer) gaat, is er voor een groep kinderen een alternatief waardoor zij niet thuis komen te zitten. Ook is B3-onderwijs een alternatief voor ouders die hun kinderen een andere basis mee willen geven. De groei van het aantal B3-scholen lijkt daarmee verbonden aan een grotere ontwikkeling, die we 'de verandering van de maatschappij' kunnen noemen.

Tot slot gaan we in op de betekenis van dit onderzoek voor onze rol als toezichthouder. We doen 3 suggesties voor vervolgonderzoek.

1 Inleiding

1.1 Wat is niet-bekostigd onderwijs en hoe ziet de inspectie erop toe?

In Nederland hebben we het bekostigd onderwijs en het niet-bekostigd onderwijs (NBO). Het niet-bekostigd onderwijs (NBO) wordt ook wel particulier of privéonderwijs genoemd. Er zijn verschillende categorieën NBO-scholen in het funderend onderwijs. Het huidige onderzoek richt zich op B3-scholen. B3 verwijst in dit geval naar het desbetreffende artikel in de Leerplichtwet 1969 (art.1, onderdeel b, subonderdeel 3): 'een andere dagschool die wat de inrichting van het onderwijs betreft, overeenkomt met de criteria, bedoeld in artikel 1a1, en wat de bevoegdheden van de leraren betreft, overeenkomt met een of meer van de onder 1 bedoelde scholen'. Dit kunnen scholen in het primair onderwijs (po) en het voortgezet onderwijs (vo) zijn. De leerlingen in het vo kunnen op deze scholen geen centraal examen doen. Ze hebben verschillende uitstroommogelijkheden, waaronder de mogelijkheid om staatsexamen te doen.

In de begripsbepalingen van de leerplichtwet staan ook andere particuliere scholen. Met B2 bedoelen we scholen in het voortgezet onderwijs die zelf eindexamens mogen afnemen (art.1, onderdeel b, subonderdeel 2) en met B4 de internationale particuliere scholen (art.1, onderdeel b, subonderdeel 4). Deze scholen vallen buiten dit onderzoek. Bekostigde scholen vallen onder artikel 1, onderdeel b, subonderdeel 1 en worden daarom B1-scholen genoemd.

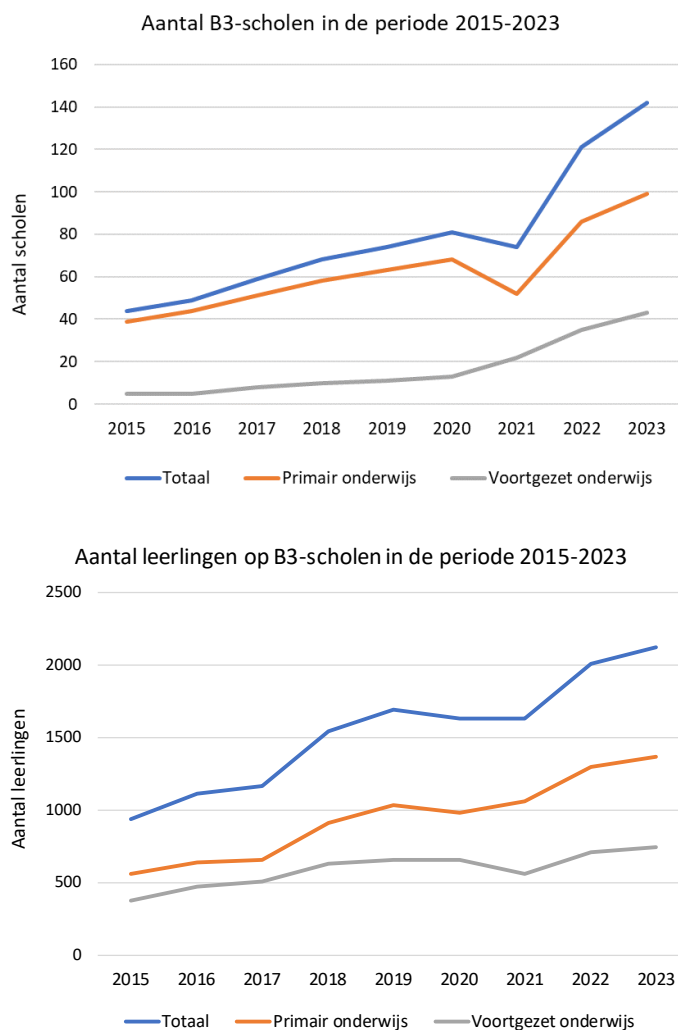
De leerplichtwet stelt dat het college van burgemeester en wethouders (B&W) een door de inspectie ter zake gegeven besluit moet volgen bij het beoordelen van een onderwijsvoorziening waar de leerplicht vervuld mag worden. Dit besluit beantwoordt de vraag of de school voldoet aan de wettelijke eisen waar een B3-school aan moet voldoen. Het uitbrengen van een besluit door de inspectie is aan de orde zodra de minister op grond van artikel 5 van de Wet op het primair onderwijs (WPO) kennis heeft gekregen van de oprichting van een particuliere school (artikel 11b, zevende lid, van de Wet op het onderwijstoezicht (WOT)). In die wetsartikelen is bepaald dat het bevoegd gezag binnen 4 weken na de oprichting van een B3-school daarvan kennis moet geven aan de minister onder overlegging van de reglementen en de statuten van de rechtspersoon die de school in stand houdt. Na deze bekendmaking stelt de minister de inspectie op de hoogte. Dan bezoekt de inspectie, na aankondiging vooraf, de school om te besluiten of deze voldoet aan de wettelijke vereisten (het zogeheten adviesbezoek).

Na een positief besluit en het daarmee samenhangende eerste bezoek zal de inspectie de intensiteit van het toezicht proportioneel uitoefenen. Hiertoe ontvangen alle scholen ieder jaar een vragenlijst. Vervolgens voeren we een risicoanalyse uit. Het eerste kwaliteitsonderzoek vindt plaats binnen 1 jaar na het (positieve) adviesbezoek. Hierna wordt in principe om de 2 jaar een kwaliteitsonderzoek uitgevoerd op de school. Lees meer op onze website over het Onderzoekskader 2022 niet-bekostigd primair onderwijs en Onderzoekskader 2022 niet-bekostigd voortgezet onderwijs en de rapporten die wij schrijven na een adviesbezoek en een kwaliteitsonderzoek (www.onderwijsinspectie.nl).

1.2

Aanleiding voor het themaonderzoek

De laatste jaren stijgt het aantal aanmeldingen voor niet-bekostigde scholen (B3-scholen) en het aantal B3-scholen in het funderend onderwijs^{1,2,3}. Daarbij is de toename van de laatste jaren groter dan de stijging van de jaren daarvoor (figuur 1). In 2015 waren er 39 po-scholen en 5 vo-scholen (totaal 44). In 2018 waren er 58 po- en 10 vo-scholen (totaal 68) en in 2023 97 po- en 37 vo-scholen (totaal 134). Om dit in perspectief te plaatsen: in het po zijn er 6056 reguliere scholen waar 1,4 miljoen leerlingen onderwijs volgen⁴.

Figuur 1. Groei van het aantal B3-scholen (grafiek boven) en leerlingen op B3-scholen (grafiek onder) tussen 2015 en 2023.

1 Aanvullend en particulier onderwijs – Onderzoek naar de verschijningsvormen en omvang van aanvullend en particulier onderwijs en motieven voor deelname. SEO Economisch Onderzoek, Oberon, 2019.

2 Staat van het Onderwijs, Inspectie van het Onderwijs 2021

3 Staat van het Onderwijs, Inspectie van het Onderwijs 2023

4 Staat van het Onderwijs, Inspectie van het Onderwijs 2024

2 Literatuurstudie en vertaling naar ons onderzoek

We hebben voor het huidige onderzoek rapporten uit het recente verleden bestudeerd die gaan over beweegredenen in het B3-onderwijs^{5,6,7}.

Het rapport Aanvullend en particulier onderwijs (Oberon, augustus 2019) laat zien dat particuliere scholen aangeven vernieuwend onderwijs te bieden en zich niet te kunnen vinden in het reguliere onderwijssysteem. De nieuwe onderwijsvormen bieden met name kleinere klassen, intensievere begeleiding en individuele aandacht. Als voorbeeld worden de democratische scholen genoemd. Daar bepalen leerlingen zelf wanneer, hoe en wat ze leren.

Oberon onderzocht ook welke motieven ouders hebben om te kiezen voor een particuliere school. De onderzoekers kwamen tot de volgende conclusies:

- Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, zoals hoogbegaafde leerlingen of leerlingen met gedragsproblemen, dreigen vast te lopen in het reguliere onderwijs;
- Ouders vinden dat het reguliere onderwijs niet voldoende aansluit bij hun wensen en verwachtingen, onder andere ten aanzien van de klassengrootte;
- Ouders wensen meer vrijheid bij het leren;
- Leerlingen en ouders hebben specifieke wensen ten aanzien van bijvoorbeeld de lestijden.

Dit sluit aan bij de uitkomsten van een onderzoek dat Regioplan in november 2005 publiceerde, toen deze scholen net in opkomst waren. Zij onderscheiden in hun onderzoek 4 typen scholen: scholen die vernieuwingsonderwijs aanbieden, scholen op levensbeschouwelijke grondslag, onderwijs-op-maatscholen en 2-in-1-scholen (oorspronkelijk: 2 leerjaren in 1).

Het rapport communiceert als belangrijkste motieven van oprichters van scholen:

- Een alternatief bieden voor bekostigd onderwijs;
- Een specifieke groep leerlingen bedienen.

Tevens benoemen zij de zoektocht naar pedagogische vrijheid van de oprichters. In dat kader worden de volgende redenen voor oprichting genoemd:

- In het algemeen de notie dat het onderwijs te weinig meegaat met veranderingen in de maatschappij;
- Onvrede met huidige (reguliere) onderwijs bij leerkrachten en ouders;
- Gebrekkige aansluiting tussen onderwijsaanbod en behoefte van het kind;
- Meer specifiek, het opvangen van kinderen die (door gebrekkige aansluiting) in problemen komen in het reguliere onderwijs.

De motieven van ouders die een rol speelden bij de schoolkeuze:

- De wijze van leren of lesgeven op de school (95%);
- De visie van de school op ontwikkeling van kinderen (90%);
- De manier waarop de school met opvoedkundige vraagstukken omgaat (78%);
- De manier waarop een eerdere school met (leer)problemen van het kind omging (63%);
- De maatschappijvisie van de school (55%);
- De inhoud van het onderwijs op de school (48%).

5 Particulier onderwijs in Nederland – Over leerlingaantallen en keuzemotieven. Regioplan, 2005.

6 Particuliere B3-scholen – Over aantallen en motieven. Regioplan, 2007.

7 Aanvullend en particulier onderwijs – Onderzoek naar de verschijningsvormen en omvang van aanvullend en particulier onderwijs en motieven voor deelname. SEO Economisch Onderzoek, Oberon, 2019.

81% van de ouders geeft aan dat het kind eerder op een andere (reguliere) school heeft gezeten en van deze ouders vindt meer dan 50% de B3-school beter in de:

- manier van lesgeven en begeleiden (91%)
- visie op ontwikkeling van kinderen (90%), contact tussen leerlingen en begeleiders (89%)
- sfeer op de school (81%)
- communicatie met ouders (78%)
- kwaliteit van de begeleiders (77%)
- lesinhoud (56%).

Regioplan heeft in 2007-2008 nogmaals een onderzoek uitgevoerd onder oprichters, ouders en leerlingen van 23 scholen. In dit onderzoek onderscheiden zij 2 typen scholen: (meer of minder) traditionele scholen en (radicaal) vernieuwende scholen. Dit onderzoek leverde vergelijkbare resultaten op als het onderzoek van 2005. De belangrijkste oprichtingsmotieven van traditionele particuliere B3-scholen zijn:

- Ouders willen hun levensvisie of de identiteit van hun geloof terugzien in het onderwijs (33%);
- Bieden van kleinschalig onderwijs in combinatie met persoonlijke begeleiding (33%);
- Bieden van extra zorg aan kinderen die dit nodig hebben (alternatief speciaal onderwijs) (11%).

Voor de oprichting van een vernieuwende school werden voornamelijk de volgende motieven genoemd:

- Behoeftte aan onderwijs dat meer ruimte biedt voor vrijheid, eigenheid en autonomie van het kind (63%);
- Onvrede over huidig (regulier) onderwijs bij leerkrachten en ouders (19%).

Meer dan 50% van de ouders noemden in dit onderzoek als motieven die meespeelden bij de schoolkeuze:

- Wijze van leren/lesgeven;
- Visie op ontwikkeling van kinderen;
- Meer persoonlijke begeleiding;
- De manier waarop de school met opvoedkundige vraagstukken omgaat;
- Kleinere klassen;
- Maatschappijvisie;
- Inhoud van het onderwijs/soort vakken;
- De manier waarop een eerdere school met problemen van het kind omging;
- De wens van het kind om naar deze school te gaan.

Deze informatie, met name de genoemde motieven van oprichters en ouders en de vaststelling van de groei van het B3-onderwijs, heeft geleid tot de inrichting van het huidige onderzoek. Enerzijds gaat dit om de formulering van de onderzoeksvragen, anderzijds om de vragen die wij stelden in de gesprekken met onze respondentgroepen. Een verdere uitwerking hiervan geven we in hoofdstuk 3.

3 Beschrijving van het onderzoek

Met het huidige onderzoek brengen wij in beeld welke beweegredenen initiatiefnemers, ouders en leraren van B3-scholen hebben om een B3-school op te richten, te bezoeken of er les te willen geven.

Uit de eerder beschreven onderzoeken uit hoofdstuk 2 is bekend wat in het verleden de beweegredenen van initiatiefnemers, ouders en leerlingen waren. In het kort is dat:

Initiatiefnemers wilden met hun B3-scholen een alternatief bieden voor het bekostigde onderwijs (onderwijsconcept, kleinschaligheid, extra zorg) en het bedienen van een specifieke groep leerlingen (bijvoorbeeld voor leerlingen die vastlopen in het regulier onderwijs).

Het is onbekend of de beweegredenen van initiatiefnemers en ouders gelijk zijn gebleven ten opzichte van dit eerdere onderzoek of dat deze veranderd zijn, zeker ook gezien de recente toename in de groei. In het eerdere onderzoek zijn de beweegredenen van leraren om les te geven op een B3-school buiten beschouwing gelaten. Dit leidt tot verschillende onderzoeksvragen.

3.1 Onderzoeksvragen

De aanleiding voor dit onderzoek is de toename van het aantal B3-scholen in de afgelopen jaren. We kijken welke beweegredenen nu een rol spelen en of er verschil te zien is met de vorige onderzoeken, omdat in het verleden de beweegredenen van met name oprichters een reden waren voor het ontstaan van deze scholen. Zijn er wellicht verschuivingen in beweegredenen die de groei van het aantal B3-scholen kunnen verklaren? We formuleerden de volgende onderzoeksvragen:

1. Welke beweegredenen hebben initiatiefnemers om een B3-school op te richten?
2. Welke beweegredenen hebben bevoegde leraren om op een B3-school te werken?
3. Welke beweegredenen hebben ouders om hun kind(-eren) op een B3-school te plaatsen?
4. Is er verschil te zien in de beweegredenen die wij ophalen en die uit eerder onderzoek naar voren komen?

3.2 Onderzoeksopzet

Dit onderzoek is beschrijvend en kwantitatief. We voerden gestructureerde gesprekken met initiatiefnemers, leraren en ouders van erkende B3-scholen die startten vanaf 2020. We kozen voor gesprekken (in plaats van het versturen van een vragenlijst), omdat we verwachtten daarmee de meeste informatie op te halen.

De informatie uit de literatuur van hoofdstuk 2 gebruikten we om de instrumenten te ontwikkelen. We testten de bruikbaarheid van de instrumenten uit op 3 pilotscholen; 2 primair onderwijs (po)-scholen en 1 voortgezet onderwijs (vo)-school. De gesprekken op de pilotscholen voerden we met 2 inspecteurs samen. Daarna trokken we een steekproef. We bezochten de scholen (steeds 1 inspecteur), voerden gesprekken en verzamelden gegevens. Hieronder volgt een korte toelichting op de verschillende onderdelen van het onderzoek.

Instrumenten en pilot

De 3 besproken onderzoeken gaven ons informatie over de motieven van oprichters en ouders voorheen, die voor hen aanleiding waren om de particuliere school op te richten of hun kinderen op de particuliere school in te schrijven. Omdat bij veel van de motieven – soms impliciet – een vergelijking met het reguliere onderwijs werd gemaakt, namen wij die vergelijking expliciet op in onze vragenlijst. Zowel de vraag naar de aanleiding als de vraag naar de verschillen met regulier onderwijs geven ons informatie over de beweegredenen van onze gesprekspartners om over te gaan naar niet-bekostigd onderwijs. We namen daarom de volgende vragen op in onze gespreksleidraden:

1. Wat was de aanleiding voor de oprichting/om uw kind in te schrijven/om hier te komen werken? Speelde de coronacrisis hierin een rol?
2. Welke aspecten waarin deze school verschilt van reguliere scholen waren voor u het belangrijkste om de school op te richten/om uw kind in te schrijven/om hier te komen werken?
3. In hoeverre komt de school tegemoet aan deze aspecten?
4. Hoe ziet u de toekomst van de school/van de leerlingen?
5. Is er nog iets anders van belang voor u?

We hebben open vragen gesteld aan onze gesprekspartners. We maakten voor vraag 1 en 2 antwoordcategorieën, omdat we wilden kwantificeren. Na de gesprekken kwantificeerden we de open antwoorden in deze antwoordcategorieën. Deze antwoordcategorieën staan in hoofdstuk 4, in de figuren 1 tot en met 7. Daarnaast gaven we bij alle vragen de mogelijkheid om open te antwoorden. In dit rapport gebruiken we deze open antwoorden om onze bevindingen te illustreren en te verduidelijken.

We probeerden de gespreksleidraden en antwoordenlijsten uit bij 3 pilotscholen. Daarna pasten we de instrumenten op enkele punten aan, omdat 3 dingen niet aan bod kwamen die in de gesprekken op de pilotscholen wel relevant waren. Zo hebben we 2 vragen toegevoegd (of het eigen kind op de school zit en of de coronacrisis een rol speelde) en 1 vraag aangepast (we vroegen niet alleen naar het aantal en type medewerkers, maar ook of de school deze betaalt). De vraag naar de rol van de coronacrisis speelt in op de actualiteit van de afgelopen jaren en de groei die we na de coronapandemie zien.

Onderzoekspopulatie

We trokken een willekeurige steekproef van 35 erkende B3-scholen uit het totaal van 68 scholen die startten vanaf 2020. Het ging hierbij om 25 scholen voor po en 10 scholen voor vo. We hielden in onze steekproef primair rekening met geografische spreiding (provincie), vervolgens met leerlingenaantal (meer of minder dan 10 leerlingen) en het startjaar van de school (2020/2021/2022/2023).

Van de 35 oorspronkelijk geselecteerde scholen namen er 24 deel. Enkele scholen waren in de tussentijd opgeheven en andere scholen hadden geen interesse in deelname. Bij het kiezen van vervangende scholen gaven we opnieuw prioriteit aan het behouden van geografische spreiding. De uiteindelijke groep bestond, zoals voorgenomen, uit 25 scholen voor po en 10 scholen voor vo (tabel 1). In 3 gevallen ging het om een combinatie waarbij zowel de po- als de vo-school in de steekproef viel.

Tabel 1
Kenmerken steekproef

Provincie	PO	VO	Start	PO	VO	Lln (n)	PO	VO
Groningen	2	1	2020	2	3	<10	20	5
Drenthe	3	1	2021	8	2	≥10	5	5
Friesland	1	0	2022	10	2			
Overijssel	1	0	2023	5	3			
Gelderland	3	0						
Flevoland	2	0						
Noord-Holland	1	0						
Zuid-Holland	6	4						
Utrecht	2	1						
Noord-Brabant	3	2						
Zeeland	0	0						
Limburg	1	1						

2 van de scholen die deelnamen aan onze pilot, namen we na uitval van enkele geplande scholen gedurende het onderzoek alsnog op in de steekproef. De doorlopen procedure en opgehaalde informatie was op alle scholen vergelijkbaar.

De 35 scholen die wij bezochten, hadden bij de start minimaal 1 leerling en maximaal 51 leerlingen. 15 van de 35 scholen startten met maximaal 3 leerlingen. Op het moment van het onderzoek is het aantal leerlingen minimaal 1 en maximaal 35. Gemiddeld zijn de scholen gegroeid: bij de start waren er gemiddeld 7 leerlingen en in de huidige situatie gemiddeld 12 leerlingen.

Verder zien wij dat van de 35 bezochte scholen:

- 7 scholen gelijk bleven in leerlingenaantal (met tussen de 1 en 6 leerlingen);
- 24 scholen groeiden (van 1 naar 2 leerlingen, maar bijvoorbeeld ook van 7 naar 31 leerlingen);
- 3 scholen krompen (van 4 naar 3 leerlingen, van 10 naar 8 en van 51 naar 35).

Bij een grote meerderheid van de scholen (80%) was bij de start van de school een eigen kind van de oprichter ingeschreven.

Ook het aantal medewerkers op de 35 scholen hebben we in beeld. Op 19 scholen werken betaalde medewerkers: 14 daarvan werken ook met vrijwilligers, 5 met alleen betaalde medewerkers. 15 scholen hebben alleen vrijwilligers. De vrijwilligers ontvangen soms een vrijwilligersvergoeding of een tegemoetkoming in de reiskosten. Van een van de scholen hebben we geen informatie over het aantal en type werknemers. Op de 34 scholen waarvan wij deze informatie hebben, werken gemiddeld 3 betaalde medewerkers en 4 vrijwilligers (aantallen afgerond).

Gesprekken op de scholen

In totaal hebben 25 po- en 10 vo-scholen aan het onderzoek meegewerkt. In 3 gevallen gaat het om een combinatie, waarbij zowel de po- als de vo-school binnen de steekproef viel.

Op deze 35 scholen hebben wij gesproken met:

- De oprichters van de 35 scholen. In 3 gevallen ging het om een oprichter die zowel een po- als een vo-school oprichtte, in 1 geval ging het om een oprichter die 2 vo-scholen oprichtte. In totaal voerden we dus gesprekken met 31 oprichters .
- Ouders, waarbij we elke ouder afzonderlijk spraken. Op elke school spraken we 3 ouders, als deze er waren. Bij de grotere scholen (met meer dan 15 leerlingen) spraken we 4 ouders. In totaal spraken we 68 ouders van 27 verschillende scholen. Op 8 scholen voerden we geen gesprekken met ouders. In 6 gevallen was de oprichter ook de ouder, en bevroegen we die persoon niet afzonderlijk als ouder. Op 2 scholen waren er geen ouders beschikbaar.
- De leraar/leraren: in de meeste gevallen voerden wij, als er meer leraren waren, met hen samen één gesprek. We spraken de po- en de vo-leraren altijd apart. In totaal voerden wij 32 gesprekken met in totaal 48 leraren. Op 8 scholen spraken we geen leraren. Op 6 scholen was dat omdat de oprichter ook de leraar was, en we met die persoon niet nog afzonderlijk als leraar spraken. Op 2 scholen waren er geen leraren beschikbaar voor een gesprek.

Registreren data

Na de gesprekken registreerden we de gegevens uit de antwoordenlijsten via Survalyzer NG⁸. De gegevens analyseerden we vervolgens met R Studio⁹. Na de 3 pilotbezoeken voerden de 2 inspecteurs die de bezoeken samen uitvoerden ook samen de gegevens in. Hiermee werd duidelijk dat we de antwoorden op dezelfde wijze kwantificeerden. De open antwoorden hebben we nodig om de antwoorden beter te duiden en om de rijkdom aan informatie uit de gesprekken vast te leggen en over te kunnen brengen. Om nog beter in beeld te krijgen of we antwoorden op dezelfde wijze interpreteren, kwantificeerden we na de pilot samen nog 1 gesprek op 1 van de steekproefscholen met alle 4 de betrokken inspecteurs.

In hoofdstuk 4 bespreken we de kwantitatieve data en gebruiken we de open antwoorden om de bevindingen te illustreren.

⁸ Cloudgebaseerde enquêtesoftware, zie: <https://survalyzer.com/nl/survalyzer-next-generation/>

⁹ Softwareomgeving voor statistische analyse en grafische dataweergave: <https://www.r-project.org/>

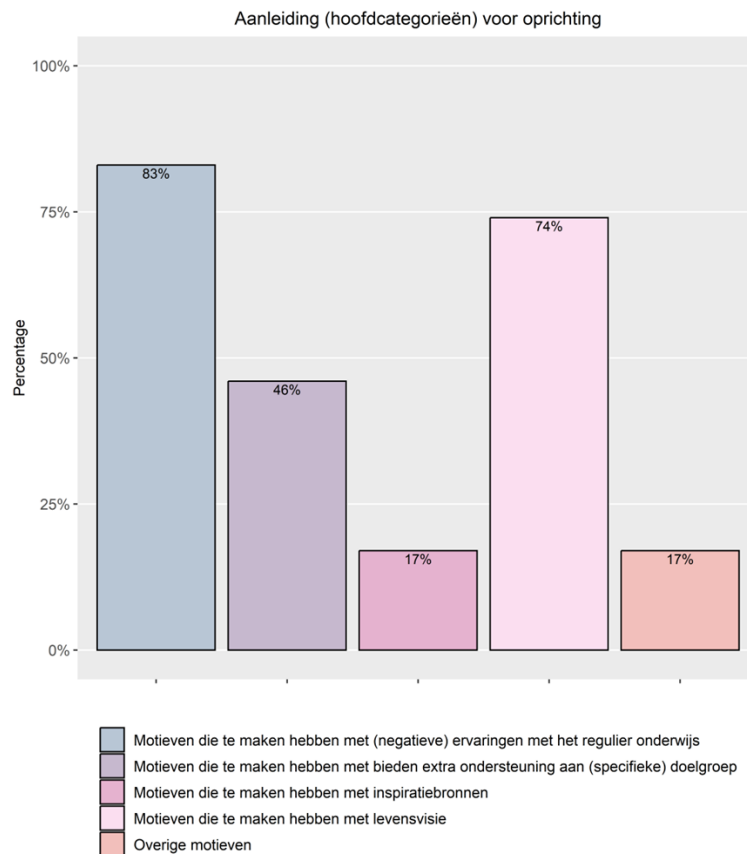
4 Bevindingen

In de volgende 3 paragrafen bespreken we de bevindingen voor de 3 bevroegde respondentgroepen; oprichters, ouders en leraren. Dit doen we aan de hand van de vragen uit onze gespreksleidraden.

4.1 Oprichters

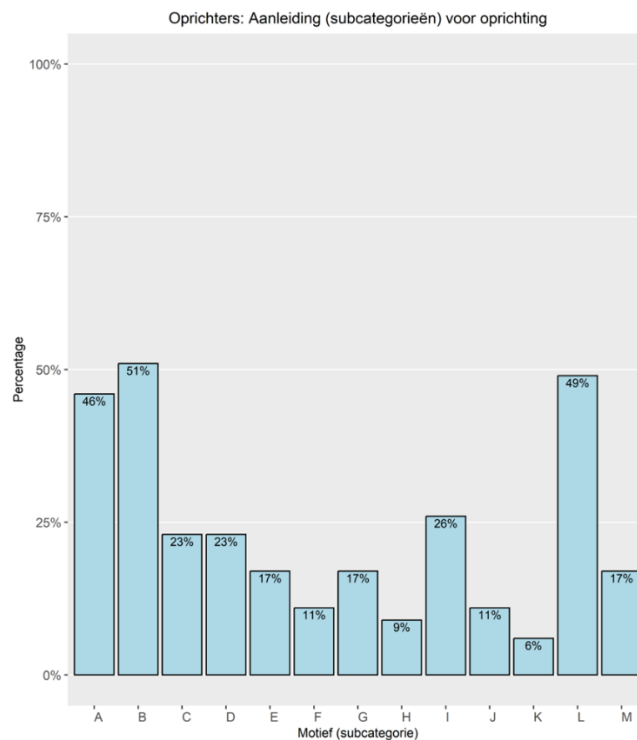
Wat was de aanleiding voor het oprichten van de school?

We bevroegen de oprichters van de 35 scholen op hun motieven, die de aanleiding waren voor het oprichten van de school. We brachten deze motieven onder in een aantal hoofdcategorieën. Figuur 2 toont in hoeveel procent van de gesprekken een bepaald motief genoemd werd.

Figuur 2. Aanleiding voor oprichting school – hoofdcategorieën

De motieven brachten we vervolgens onder in een reeks subcategorieën, zie figuur 3.

Motieven die te maken hebben met (negatieve) ervaringen met het reguliere onderwijs:

- (A) uit eigen ervaring
- (B) ervaringen van eigen kind

Motieven die te maken hebben met bieden van extra ondersteuning aan (specifieke) doelgroep:

- (C) gebrekkige aansluiting onderwijsaanbod en behoeften van het kind
- (D) behoefte aan kleinschalig onderwijs, vanwege onderwijsbehoeften van de kinderen
- (E) opvangen van kinderen die in de problemen komen in regulier onderwijs
- (F) extra zorg kunnen bieden, alternatief voor SO

(G) Motieven, die te maken hebben met inspiratiebronnen: voorbeelden en internationale initiatieven

Motieven die te maken hebben met een levensvisie/visie op onderwijs:

- (H) moeilijk om te voldoen aan alle eisen voor bekostiging
- (I) levensvisie terugzien in het onderwijs
- (J) vrije scholen: klassieke principes van dit onderwijs behouden
- (K) gewenste vrijwaring van overheidsingrijpen ('staatsvrij' onderwijs)
- (L) onderwijs gaat onvoldoende mee met veranderingen in de maatschappij

(M) Overige motieven

Figuur 3. Aanleiding voor oprichting -subcategorieën

We zien dat de oprichters de volgende motieven noemen:

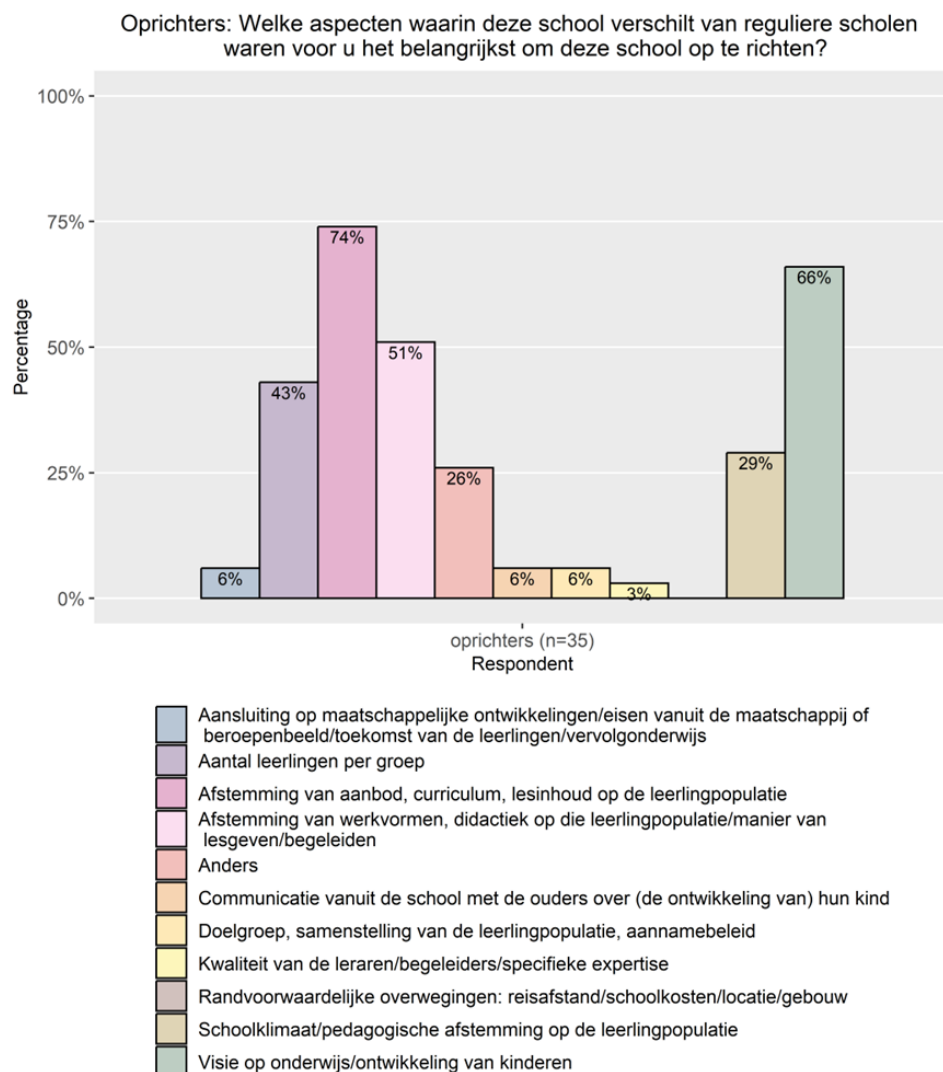
- (Negatieve) ervaringen met regulier onderwijs (83%). Het is goed om te zeggen dat dit niet alleen negatieve ervaringen zijn, maar ook andere ervaringen, die vooral te maken hebben met de huidige inrichting van het onderwijssysteem. De 51% ervaringen van het eigen kind reflecteren wel allemaal negatieve ervaringen. In al deze gevallen is het eigen kind ook bij de start op de school ingeschreven;
- Vanuit visie op onderwijs, op ontwikkeling van kinderen of vanuit een levensvisie (74%). Ongeveer de helft van de oprichters (49%) noemt als aanleiding voor de oprichting dat het onderwijs onvoldoende meegaat met veranderingen in de maatschappij. Levensvisie wordt door ongeveer een kwart genoemd. We zien hier dat de categorieën "klassieke principes vrijeschool", "eisen bekostiging" en "staatsvrij onderwijs" weinig zijn gekozen. Deze subcategorieën komen voort uit de eerdere onderzoeken, waar dit wel belangrijke, vaak genoemde categorieën waren. Om die reden namen wij ze in ons onderzoek ook op;

- Vanuit het bieden van extra ondersteuning (46%). Dit motief heeft in veel gevallen raakvlakken met de visie op de ontwikkeling van kinderen, bijvoorbeeld vanuit de kleinschaligheid in kunnen spelen op wat de leerlingen nodig hebben;
- Inspiratiebronnen (17%). Oprichters die dit motief noemden, verduidelijkten dit met de contacten die zij hadden of zochten met andere scholen in Nederland;
- Andere motieven (17%). Het gaat hierbij bijvoorbeeld om toevallige omstandigheden of ondernemerschap.

We vroegen de oprichters ook of de coronacrisis een rol speelde in de aanleiding om de school te starten. Ongeveer 1 op de 6 oprichters (17%) antwoordde bevestigend en gaf aan dat de coronacrisis vooral als katalysator of als periode van meer bewustwording een rol speelde.

Welke aspecten waarin de school verschilt van het reguliere onderwijs waren het belangrijkste om de school op te richten?

Figuur 4 illustreert voor de oprichters in welke aspecten zij de school het meest vinden verschillen van het reguliere onderwijs en die voor hen redenen waren om de school op te richten.

Figuur 4. Aspecten waarin de B3-school verschilt van het reguliere onderwijs, volgens de oprichters

De oprichters noemen als belangrijkste aspecten waarin hun school verschilt met het reguliere onderwijs (we noemen de 5 die het meest genoemd zijn):

- Afstemming van aanbod, curriculum, lesinhoud op de leerlingenpopulatie (74%): breed aanbod, veel in de natuur, balans hoofd, hart, handen;
- Visie op onderwijs en op de ontwikkeling van kinderen (66%): leren in vrijheid, je eigen pad mogen volgen, leren vanuit eigen verantwoordelijkheid;
- Afstemming van werkvormen, didactiek op de leerlingenpopulatie (51%): leren met echte dingen, vanuit intrinsieke motivatie;
- Aantal leerlingen in de groep (43%): kleine klassen, meer verbinding, prikkelarm;
- Schoolklimaat/pedagogische afstemming op de leerlingenpopulatie (29%).

Enkele uitspraken die we van de oprichters in dit verband hoorden:

Regulier onderwijs zet te veel in op cognitief, maar er moet meer aandacht zijn voor jezelf leren kennen, zelfontplooiing;

We maken leerlingen nog steeds 'fabrieksklaar' maar we leven in een andere samenleving;

Vernieuwend onderwijs is nodig, dat dienend is voor de leerlingen van nu. Blik op de toekomst.

We vroegen in elk gesprek ook hoe men keek naar de toekomst. Bij de oprichters ging het daarbij om de toekomst van de school en die van de leerlingen. Dit leverde de volgende antwoorden op.

Toekomst van de school:

- Veel oprichters zeggen positief naar de toekomst te kijken (17%);
- Daarnaast spreekt men over groei; dat de school in de toekomst (rustig) gaat groeien of dat groei gewenst is (54%). In het laatste geval betekent dit voor de oprichters dat zij leraren (meer) kunnen gaan betalen;
- Ook komen antwoorden met wensen over een locatie (land, moestuin, meer ruimte, boerderij) regelmatig voor (34%);
- Een aantal scholen denkt na over het oprichten van vo (36% van de oprichters van po-scholen waar niet ook al een vo-school aanwezig is);
- Ook de wens tot samenwerken in de regio met andere (reguliere) scholen en bedrijven wordt genoemd (14%).

Toekomst van de leerlingen:

- Oprichters noemen dat zij kinderen een stevige basis geven (49%). De kinderen weten wat ze willen en wie ze zijn en worden krachtige, stabiele mensen die bijdragen aan de maatschappij;
- Oprichters geven aan dat zij kinderen voorbereiden op uitstroom naar regulier vo (17%), staatsexamens (11%), werken (6%) of mbo/hbo/wo (3%).

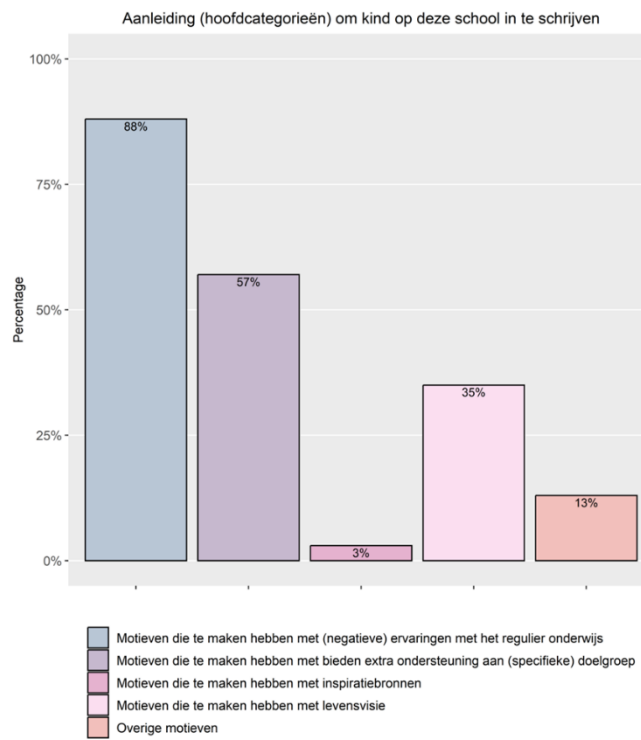
Is er verder nog iets van belang?

Tot slot vroegen we aan de oprichters of we iets niet gevraagd hadden wat wel van belang was voor hen. Er werden veel verschillende zaken genoemd. Een aantal oprichters vindt het oneerlijk dat B3-scholen niet bekostigd worden, omdat het goed is voor leerlingen en daarnaast is wat zij nodig hebben (11 van de 35 oprichters). Ook vindt men het jammer dat het B3-onderwijs niet voor iedereen financieel haalbaar is. Oprichters dragen alternatieven aan, zoals een combinatie in de onderwijstijd met regulier en niet-bekostigd onderwijs (bijvoorbeeld op de woensdagmiddag), of regulier en niet-bekostigd onderwijs meer te verbinden met elkaar.

4.2 Ouders

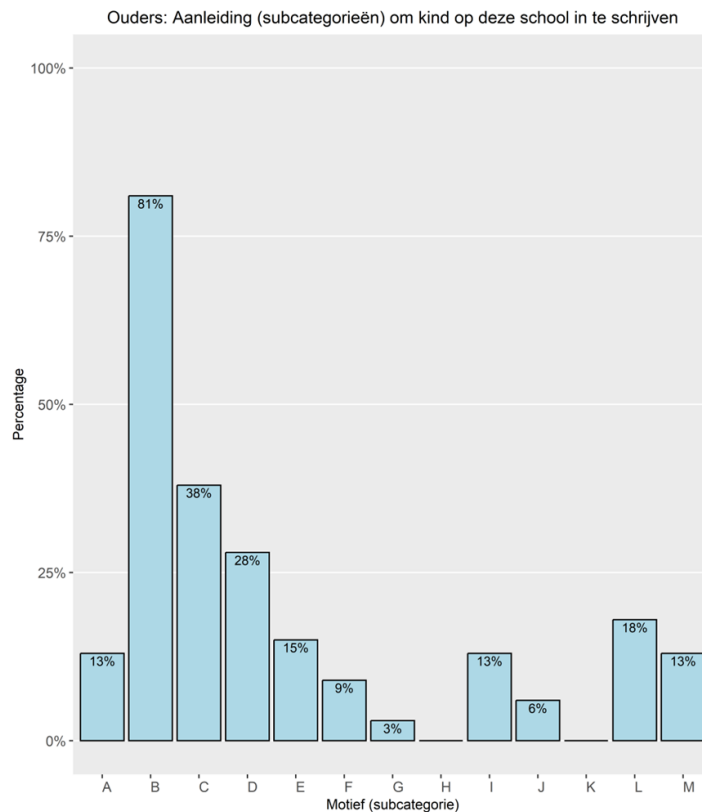
Wat was de aanleiding om uw kind op deze school in te schrijven?

In figuur 5 staat hoe vaak ouders motieven noemden uit de verschillende hoofdcategorieën.

Figuur 5. Aanleiding voor inschrijving – hoofdcategorieën

Figuur 6 toont hoe vaak ouders de verschillende subcategorieën noemden.

Motieven die te maken hebben met (negatieve) ervaringen met het reguliere onderwijs:

- (A) uit eigen ervaring
- (B) ervaringen van eigen kind

Motieven die te maken hebben met bieden van extra ondersteuning aan (specifieke) doelgroep:

- (C) gebrekkige aansluiting onderwijsaanbod en behoeften van het kind
- (D) behoefte aan kleinschalig onderwijs, vanwege onderwijsbehoeften van de kinderen
- (E) opvangen van kinderen die in de problemen komen in regulier onderwijs
- (F) extra zorg kunnen bieden, alternatief voor SO

(G) Motieven, die te maken hebben met inspiratiebronnen: voorbeelden en internationale initiatieven

Motieven die te maken hebben met een levensvisie/visie op onderwijs:

- (H) moeilijk om te voldoen aan alle eisen voor bekostiging
- (I) levensvisie terugzien in het onderwijs
- (J) vrije scholen: klassieke principes van dit onderwijs behouden
- (K) gewenste vrijwaring van overheidsingrijpen ('staatsvrij' onderwijs)
- (L) onderwijs gaat onvoldoende mee met veranderingen in de maatschappij

(M) Overige motieven

Figuur 6. Aanleiding voor inschrijving – subcategorieën

Ouders noemen de volgende motieven:

- Een ruime meerderheid (88%) van de ouders noemt ervaringen met het reguliere onderwijs als aanleiding om hun kind op de school in te schrijven. Bij 81% van de ouders gaat dat om ervaringen van het eigen kind. Een voorbeeld: *We weten niet in welk hokje we hem moeten plaatsen*. In alle gevallen gaat het om negatieve ervaringen zoals te veel prikkels, fysieke en/of depressieve klachten van het kind, te veel druk op het kind, het moeten volgen van een vast programma waarin het kind niet mee kon komen of juist op vooruit liep. 13% noemt eigen ervaringen in het reguliere onderwijs;
- 57% van de ouders noemt de behoefte aan extra ondersteuning voor het kind. Ouders lichtten in de gesprekken toe dat het hier bijvoorbeeld gaat om hoogbegaafdheid, hooggevoeligheid, autisme, een trager leertempo en sociaal-

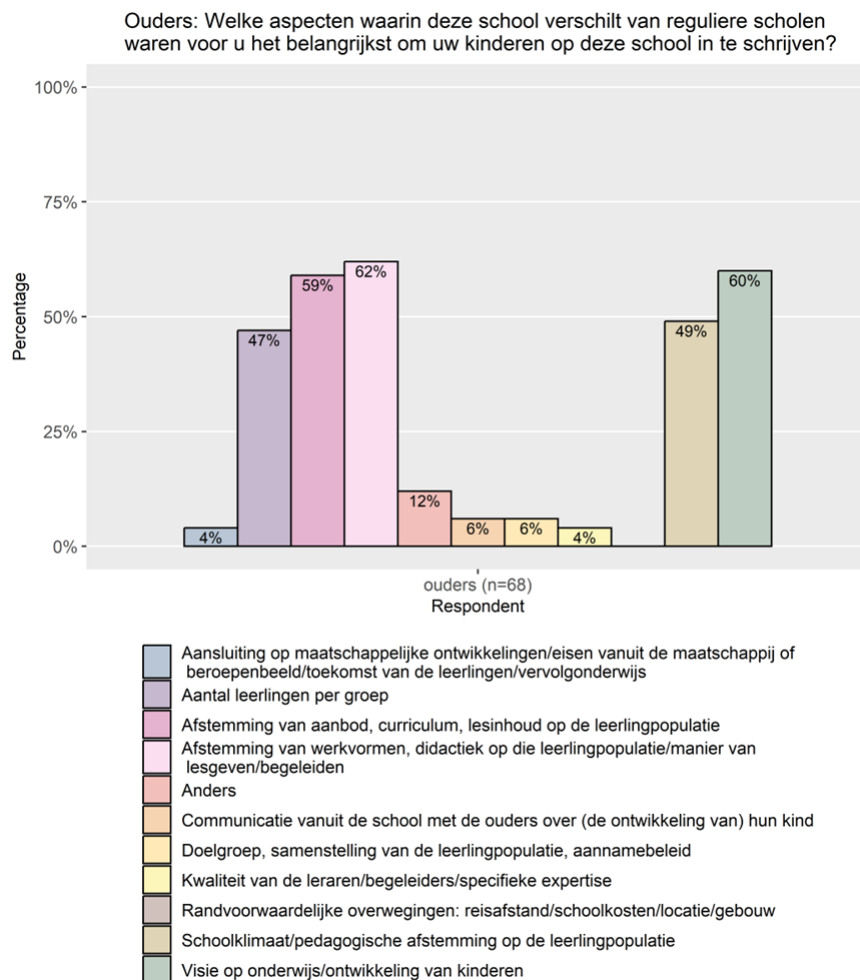
emotionele of fysieke uitdagingen. Om hieraan tegemoet te komen, geven ouders ook aan dat kleinschaligheid nodig is (28%);

- 35% van de ouders noemt de visie op onderwijs of levensvisie als aanleiding. Vaak wordt hierbij aangegeven dat het gaat om veranderingen in de maatschappij, waar het reguliere onderwijs onvoldoende op inspeelt. Ouders bedoelen hiermee dat de maatschappij is veranderd, maar het onderwijssysteem niet;
- 13% van de ouders noemt andere redenen.

Op onze vraag of de coronacrisis een rol speelde, antwoordde 34% van de ouders bevestigend. Ouders noemen vooral dat ze thuis een ander kind zagen of dat de coronacrisis een periode van bewustwording was, waarin ze zagen dat het ook anders kon. Ook noemden zij in de gesprekken dat zij de coronamaatregelen op school als niet passend ervaren hebben.

Welke aspecten waarin de school verschilt van het reguliere onderwijs waren het belangrijkste om uw kind(eren) op deze school in te schrijven?

Figuur 7 laat zien in welke aspecten de ouders vinden dat de school het meest verschilt van het reguliere onderwijs. Deze waren voor hen redenen om hun kinderen op de school in te schrijven.

Figuur 7. Aspecten waarin de B3-school verschilt van het reguliere onderwijs, volgens de ouders

Ouders noemen als belangrijkste aspecten waarin de school verschilt met het reguliere onderwijs (we noemen de 5 die het meest genoemd zijn):

- Afstemming van werkvormen, didactiek op de leerlingenpopulatie (62%);
- Visie op onderwijs en op de ontwikkeling van kinderen (60%);
- Afstemming van aanbod, curriculum, lesinhoud op de leerlingenpopulatie (59%);
- Schoolklimaat/pedagogische afstemming op de leerlingenpopulatie (49%);
- Aantal leerlingen in de groep (47%).

Hieronder geven we een aantal uitspraken van ouders ter illustratie:

Verskil met regulier is dat je hier leert de goede vragen te stellen, in plaats van de goede antwoorden te geven;

Loslaten en vertrouwen geven, dan ontwikkelt de leerling weer. Niet alles er maar door duwen. En niet alleen kijken naar wat er niet goed gaat, maar echt ruimte voor talentontwikkeling;

Het reguliere onderwijs is een machine die doorloopt;

In regulier onderwijs ligt het programma vast en is er geen ruimte voor eigen sterktes/zwaktes.

Blik op de toekomst

Op de vraag hoe de ouders de toekomst van hun kinderen zien, kunnen we de antwoorden grofweg in 2 categorieën indelen. De grootste groep ouders geven antwoorden die gaan over wat ze nu zien bij hun kind (die zijn nu gelukkig, op hun plek, hebben geen zorgen meer, zijn krachtig en positief en dergelijke), of dat ze er nog niet over hebben nagedacht. Een iets kleinere groep ouders, ongeveer een derde, is bezig met de overgang naar vervolgonderwijs, veelal naar het voortgezet onderwijs (vo). 11% van de ouders geeft hierbij aan dat ze hopen dat de po-school ook een vo-school zal oprichten. 7% van de ouders geeft aan dat ze de overgang naar regulier vo groot vinden. Ook geven ouders aan dat ze de toekomst spannend vinden en dat zelf moeten loslaten.

Is er verder nog iets van belang?

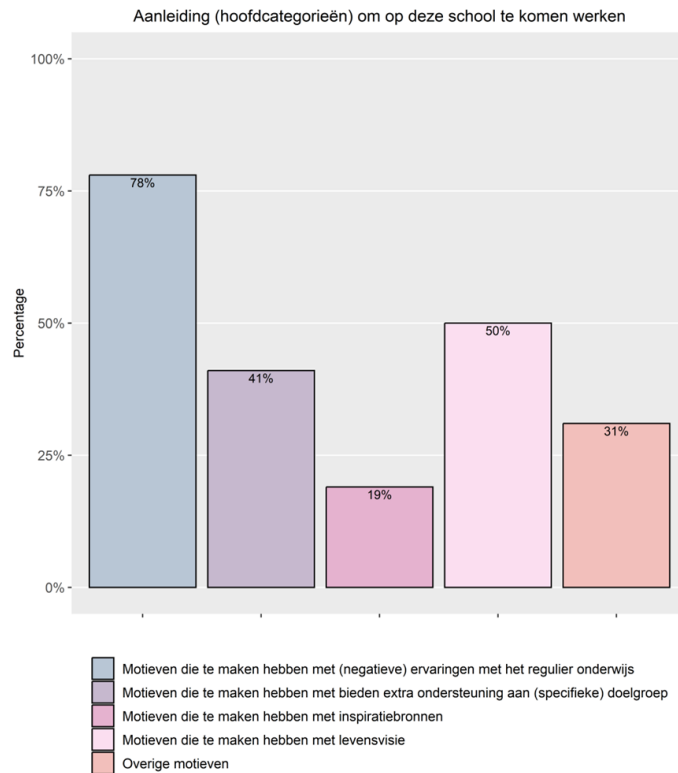
Tot slot vroegen we de ouders of we iets niet gevraagd hadden wat voor hen wel van belang was. Hierop kregen we de volgende reacties:

In 49% van de gesprekken benoemen ouders de kosten van dit type onderwijs. Zij geven aan dat het veel geld is, maar dat ze het ervoor over hebben (hierbij worden de voordelen van dit type onderwijs genoemd). Ook geven ouders aan zelf niet rijk te zijn, maar bewust de keuze maakten (en het mogelijk maken door bijvoorbeeld minder op vakantie te gaan, meer te werken, kleiner te gaan wonen). Ouders vragen de overheid om dit type onderwijs te gaan financieren of om een kindgebonden budget ('geld volgt kind'), zodat zij zelf een keuze voor het onderwijs kunnen maken. Argumenten die zij hierbij noemen, gaan vooral over het feit dat het in het reguliere onderwijs niet lukte en er nu sprake is van passend onderwijs. Opvallend is dat geen enkele ouder zich negatief uitspreekt over het reguliere onderwijs. 18% van de ouders noemt dat particulier onderwijs voor meer kinderen beschikbaar zou moeten zijn.

4.3 Leraren

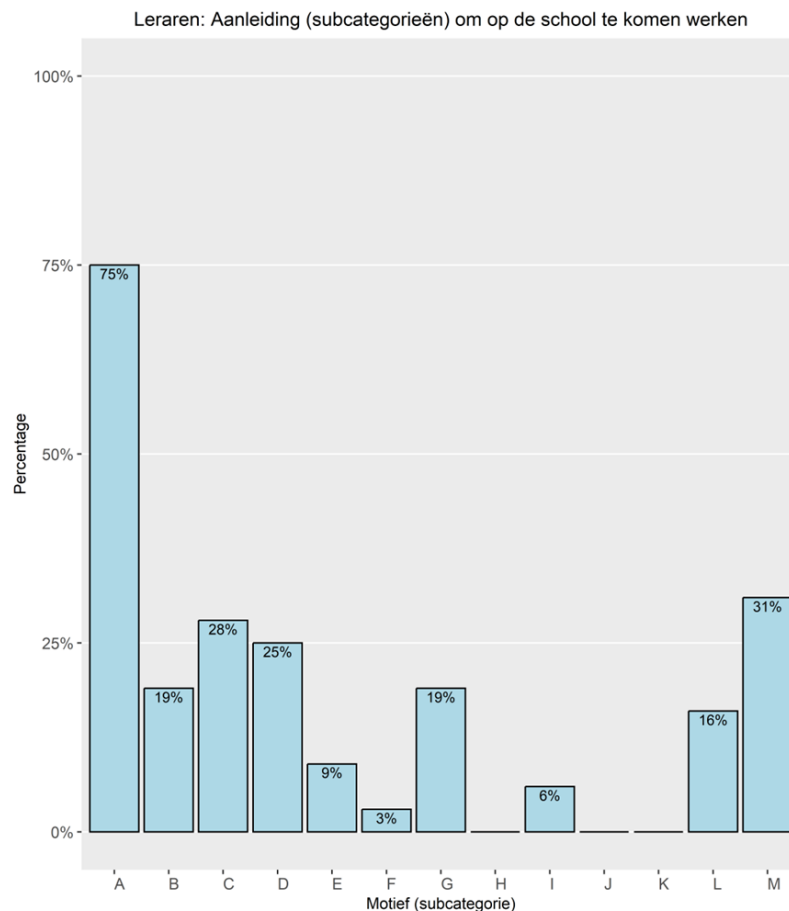
Wat was de aanleiding om op deze school te komen werken?

In Figuur 8 staat hoe vaak leraren motieven noemden uit de verschillende hoofdcategorieën.

Figuur 8. Aanleiding om op de school te werken – hoofdcategorieën

Figuur 9 laat zien hoe vaak de verschillende subcategorieën werden genoemd door de leraren.

Motieven die te maken hebben met (negatieve) ervaringen met het reguliere onderwijs:

- (A) uit eigen ervaring
- (B) ervaringen van eigen kind

Motieven die te maken hebben met bieden van extra ondersteuning aan (specifieke) doelgroep:

- (C) gebrekkige aansluiting onderwijsaanbod en behoeften van het kind
- (D) behoefte aan kleinschalig onderwijs, vanwege onderwijsbehoeften van de kinderen
- (E) opvangen van kinderen die in de problemen komen in regulier onderwijs
- (F) extra zorg kunnen bieden, alternatief voor SO

(G) Motieven, die te maken hebben met inspiratiebronnen: voorbeelden en internationale initiatieven

Motieven die te maken hebben met een levensvisie/visie op onderwijs:

- (H) moeilijk om te voldoen aan alle eisen voor bekostiging
- (I) levensvisie terugzien in het onderwijs
- (J) vrije scholen: klassieke principes van dit onderwijs behouden
- (K) gewenste vrijwaring van overheidsingrijpen ('staatsvrij' onderwijs)
- (L) onderwijs gaat onvoldoende mee met veranderingen in de maatschappij

(M) Overige motieven

Figuur 9. Aanleiding om op de school te werken – subcategorieën

Leraren noemen de volgende motieven om bij een B3-school te gaan werken:

- Ervaringen in het reguliere onderwijs (78%), waarbij het in de meeste gevallen (75%) om eigen ervaringen gaat. In 19% van de andere gevallen gaat het om ervaringen van het kind van de leraar. Ongeveer de helft van alle ervaringen is als negatief te omschrijven, de andere helft is neutraal. Bij negatieve ervaringen

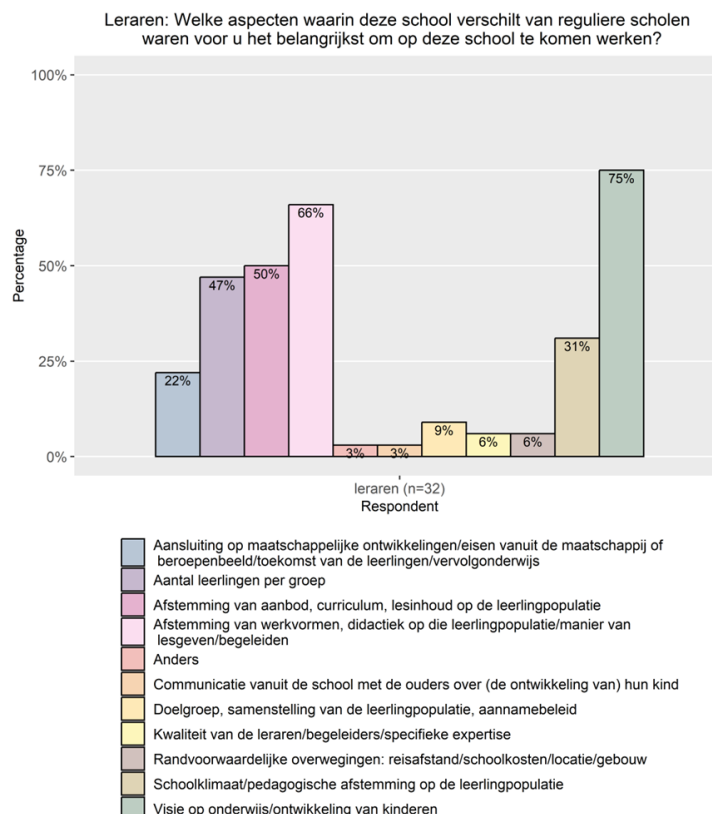
gaat het om: vastlopen in het werk, het kind centraal willen stellen wat onvoldoende kon, te veel toetsen en te weinig tijd om goed onderwijs te kunnen bieden;

- Eigen visie op onderwijs of ontwikkeling van kinderen en/of levensvisie (50%). 16 % vindt dat het onderwijs onvoldoende meegaat met veranderingen in de maatschappij. 12% wil in dit onderwijs werken vanuit een bepaalde levensvisie. De overige 22% noemt een visie op onderwijs die bijvoorbeeld gaat over vraaggestuurd onderwijs of persoonlijke aandacht voor het kind of leren in de natuur;
- De mogelijkheid tot het bieden van extra ondersteuning (41%). Hierbij gaat het vooral om het kunnen aansluiten van het aanbod op de onderwijsbehoeften van de leerlingen (28%) en om de kleinschaligheid van het onderwijs op de B3-school (25%);
- De categorie Anders is bij de gesprekken relatief vaak genoemd (namelijk in 31% van de gesprekken). Dit gaat vooral om de praktische omstandigheden, zoals leraren die toevallig met de school in aanraking zijn gekomen of het particulier onderwijs goed kunnen combineren met andere taken.

De coronacrisis werd in 19% van de gesprekken als factor genoemd, vooral als periode waarin mensen tijd hadden om na te denken of te zien dat onderwijs ook anders kon.

Welke aspecten waarin de school verschilt van het reguliere onderwijs waren het belangrijkste om op deze school te komen werken?

Figuur 10 illustreert voor de leraren in welke aspecten zij de school het meest vinden verschillen van het reguliere onderwijs en wat voor hen redenen waren om op de school te komen werken.

Figuur 10. Aspecten waarin de B3-school verschilt van het reguliere onderwijs, volgens de leraren

Leraren noemen als belangrijkste aspecten waarin de school verschilt met het reguliere onderwijs (we noemen de 5 die het meest genoemd zijn):

- Visie op onderwijs en op de ontwikkeling van kinderen (75%);
- Afstemming van werkvormen, didactiek op de leerlingenpopulatie (66%);
- Afstemming van aanbod, curriculum, lesinhoud op de leerlingenpopulatie (50%);
- Aantal leerlingen per groep (47%);
- Schoolklimaat/pedagogische afstemming op de leerlingenpopulatie (31%).

Enkele voorbeelden die leraren hierbij noemden:

Hier creativiteit in plaats van een keurslijf van een methode;

Hier kun je ieder kind bedienen in zijn eigen leerproces;

Er is in het reguliere onderwijs steeds minder ruimte om met kinderen in gesprek te gaan en ze echt te zien.

Kinderen stompen af in regulier onderwijs.

Blik op de toekomst

We vroegen aan de leraren hoe ze naar de toekomst kijken.

Over de toekomst van de school hoorden we de volgende zaken:

- Doorontwikkeling en groei van (het leerlingenaantal van) de school (50%).
- Uit de meeste antwoorden blijkt ook vertrouwen in de school en de visie. Denk hierbij aan opmerkingen als: *ik zie toekomst in de school; er staat echt iets; Er is veel belangstelling; Er zouden meer van deze scholen moeten komen; mensen willen anders.*

Over de toekomst van de leerlingen noemden leraren:

- Dat zij de toekomst met vertrouwen en positiviteit tegemoetzien (19%);
- In de gesprekken is ook vaak een verwijzing gemaakt naar wat de leerlingen leren op de school (31%). Opmerkingen als: *ze leren veel; ze weten dat ze er mogen zijn; ze leren zichzelf zijn; de leerlingen voelen zich gezien; ze worden sterke personen.*

De vraag over de eigen toekomst van de leraren leverde verschillende antwoorden op:

- Blijven werken op de school en meedenken met de ontwikkeling van de school (38%). Een aantal leraren noemt dat ze graag betaald willen worden, om zo meer te kunnen werken op de B3-school en hun werk in het regulier op te zeggen. Een uitspraak hierbij: *rijkdom lever je in als je op een B3-school gaat werken.*

Is er verder nog iets van belang?

Tot slot vroegen we ook aan de leraren of we iets niet gevraagd hadden wat wel van belang was voor hen. Hierop kregen we uiteenlopende reacties. In de helft van de gesprekken noemen leraren de voordelen van dit type onderwijs. Men noemt bijvoorbeeld: *het afleveren van creatieve volwassenen; de eigen verantwoordelijkheid bij leerlingen leggen; leerlingen zijn zoals ze zijn; de leerlingen worden sterk voor het leven.*

In 13% van de gesprekken gaat het over financiën. Vaak vanuit de wens dat meer kinderen die profijt hebben van dit type onderwijs kunnen instromen als het onderwijs zou worden bekostigd.

4.4 Aanvullende bevindingen

Naast de hierboven beschreven bevindingen hebben we ook aanvullende relevante informatie opgehaald. Deze bevindingen geven we hieronder weer.

Continuïteit van de scholen

Opvallend is dat 12 van de 68 scholen die gestart zijn na 2020 inmiddels gestopt zijn. Van deze scholen zaten er 11 in onze steekproef. Redenen om te stoppen zijn divers. Er wordt vaak genoemd dat er te weinig leerlingen zijn, er geen bevoegde leraar gevonden kan worden of dat er geen passende locatie beschikbaar is. De scholen zijn na 1 tot 4 jaar gestopt en hadden tussen de 2 en 11 leerlingen.

In de gesprekken met de oprichters vroegen wij ook naar opstartproblemen. Ruim de helft van de oprichters (54%) noemt hier één of meer aspecten die tegenvielen. Deze punten worden niet altijd als probleem ervaren, maar de oprichters noemen ze in ieder geval als zaken die tegenvielen. Punten die genoemd zijn: financiële problemen (23%) die leiden tot problemen in het vinden van voldoende en goede begeleiding, of tot het moeten vragen van een hogere ouderbijdrage; problemen met het vinden van een goede locatie (14%); moeite om te voldoen aan alle eisen (11%); de hoeveelheid tijd die het kost (9%). Daarnaast zijn er nog 3 zaken die door 6% van de oprichters worden genoemd: instroom van te veel leerlingen die zijn vastgelopen in het reguliere onderwijs, verschil van mening met medewerkers over de koers van de school en de zorg om de papieren afhandeling (verkrijgen van een instellingscode, voorheen BRIN-nummer).

Wij vroegen niet naar de hoogte van de salarissen, maar hoorden wel een aantal keer dat scholen geen marktconform salaris (kunnen) betalen. Ook hoorden wij een aantal keer dat de school om die reden moeilijk een leraar kan vinden, of een hoge ouderbijdrage moet vragen.

Beeld van het reguliere onderwijs

We hoorden veel waardering voor het reguliere onderwijs, met daarbij wel vaak de opmerking dat dit niet kan bieden wat kinderen nodig hebben. Over het algemeen leggen de gesprekspartners de schuld daarvoor bij het systeem van te grote groepen. Daarin moet iedereen mee met het vaste programma in een vast tempo, is een grote toetsgerichtheid en prestatiedruk voor de leerlingen, en heerst hoge werkdruk voor de leraren vanwege de vele vergaderingen en de eis om van alles vast te leggen in de administratie. Enkele citaten:

"Kinderen zijn net gevangenen."

"In regulier onderwijs ligt het programma vast."

"Is er geen ruimte voor eigen sterktes/zwaktes."

"Meer creativiteit in plaats van een keurslijf van een methode."

Doelgroep/leerlingenpopulatie van de school

B3-scholen hebben in 50% van de gevallen bij de start het kind van de oprichter op school. In een beperkt aantal gesprekken hoorden wij ook dat de oprichter de school specifiek voor het eigen kind startte, waarbij deze van plan is weer te stoppen wanneer de kinderen klaar zijn voor het vo, vervolgonderwijs of werk. We hoorden in onze gesprekken niet vaak dat de B3-school vooral gericht was op leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften (zoals hoogbegaafdheid, autisme of gedragsproblematiek).

Visie op het leren en de ontwikkeling van leerlingen wel belangrijk

Veel respondenten noemen aspecten die onder visie op leren en ontwikkelen passen. We hoorden aspecten als groepsmaat, tijd om kinderen echt kunnen zien, rust voor hoogsensitieve kinderen. Andere zaken die respondenten noemden waren: autonomie, ruimte, eigen ontwikkeling en interesses, intrinsieke motivatie, leren van het leven en van en in de natuur.

De B3-scholen zijn belangrijk voor ouders en kinderen die het regulier onderwijs als niet-passend ervaren

Er is een groeiende groep ouders waarbij de individuele behoeften voor hun kinderen niet aansluiten bij het (bekostigde) onderwijs. Dat geldt in ieder geval voor de groep ouders die wij spraken. We hoorden veel verhalen over leerlingen die vastlopen in het reguliere onderwijs en vaak grote, fysieke of psychische, klachten laten zien. Die klachten verdwijnen in de B3-schoolsituatie. Ouders gaven tijdens de gesprekken ook aan het heel fijn te vinden nu eens gehoord te worden.

Tevredenheid met de B3-school

We vroegen onze gesprekspartners ook of zij tevreden waren met de B3-school, vooral op de voor hen belangrijke aspecten. Dat was voor bijna iedereen voor bijna alle aspecten het geval. Over het algemeen zijn de ouders het meest positief en geven zij zelfs in ongeveer de helft van de gevallen aan dat zij vinden dat het boven verwachting gaat. Oprichters en leraren zijn wat kritischer en geven soms aan dat zaken tegenvallen. Ze noemen dat het veel werk is om aan alle eisen te voldoen, dat het soms lastig is een goede locatie te vinden of dat er financieel de nodige uitdagingen zijn.

Geld speelt een rol

Het beeld leeft dat het B3-onderwijs alleen toegankelijk is voor 'rijke mensen' en daarmee ook kansengelijkheid tegengaat. We hoorden dat ouders er vaak heel veel voor over hebben om hun kind op de B3-school te plaatsen en dat zij willen dat het voor iedereen toegankelijk is.

Citaten die we in dit verband hoorden:

"Regulier onderwijs is gratis, maar daar betaal je een andere prijs."

"Enige vorm van financiering zou ook waardering zijn voor het feit dat de school problemen oplost."

"Waarom is er geen tussenweg of samenwerking mogelijk: je wil toch goed onderwijs?"

5 Beschouwing en vervolg

In dit hoofdstuk geven we eerst antwoord op de onderzoeksvragen. Vervolgens geven we een beschouwing op de bevindingen en doen we suggesties voor mogelijk vervolgonderzoek.

5.1 Antwoord op de onderzoeksvragen

We beginnen in deze paragraaf met een antwoord op de eerste 3 onderzoeksvragen.

1. *Welke beweegredenen hebben initiatiefnemers om een B3-school op te richten?*
2. *Welke beweegredenen hebben ouders om hun kind(-eren) op een B3-school te plaatsen?*
3. *Welke beweegredenen hebben bevoegde leraren om op een B3-school te werken?*

We lieten in hoofdstuk 4 zien dat de 3 respondentgroepen veel overeenkomsten vertonen in de motieven die zij noemen om te kiezen voor een B3-school. We geven de antwoorden op de 3 onderzoeksvragen voor de 3 respondentgroepen samen.

De 5 motieven die het meest zijn genoemd, zijn:

- Ervaringen met het reguliere onderwijs; ervaringen van het eigen kind of van de gesprekspartner zelf, veelal negatieve ervaringen;
- De mening dat het (reguliere) onderwijs te weinig meegaat met veranderingen (veranderende eisen) vanuit de maatschappij;
- De wens om de (levens-)visie meer terug te zien in het onderwijs;
- De ervaring van een gebrekkige aansluiting tussen het onderwijsaanbod en de onderwijsbehoeften van het kind (in het reguliere onderwijs);
- De behoefte aan kleinschalig onderwijs.

Ook noemen de 3 respondentgroepen dezelfde 5 aspecten waarin de school verschilt van het reguliere onderwijs als het belangrijkste. We herhalen hieronder deze 5 aspecten. Bij elk aspect plaatsen we enkele citaten van onze gesprekspartners, die typerend zijn voor wat we veel hoorden:

- Visie op onderwijs en op de ontwikkeling van kinderen;
- Afstemming van werkvormen, didactiek op de leerlingenpopulatie;
- Afstemming van aanbod, curriculum, lesinhoud op de leerlingenpopulatie;
- Aantal leerlingen per groep;
- Schoolklimaat/pedagogische afstemming op de leerlingenpopulatie.

De rol van de coronacrisis in de beweegredenen

We vroegen onze respondenten naar de rol van de coronacrisis in hun overwegingen voor schooloprichting of schoolkeuze. Dit motief kwam bij de gesprekken op de pilotscholen een aantal keer naar voren. De extra groei van het aantal B3-scholen na 2021 suggereerde dat de coronacrisis een rol speelde. In ons onderzoek op de steekproefscholen noemde 17% van de oprichters, 19% van de leraren en 34% van de ouders de coronacrisis als een 'bijdragend/meewegend' motief. Niemand noemde het doorslaggevend. Vaak werd de coronacrisis beschreven als een periode waarin men zich bewust werd dat onderwijs ook anders kan.

4. Is er verschil te zien in de beweegredenen die wij ophalen en die uit eerder onderzoek naar voren komen?

In de vergelijking van onze bevindingen ten opzichte van de eerdere onderzoeken valt het volgende op:

- Er is een verschil in typering van de scholen: de 4 categorieën uit het onderzoek van 2005 en de 2 groepen scholen uit 2007 waren tijdens het huidige onderzoek geen werkbare indeling van de scholen meer. We omschrijven de scholen van nu als een combinatie van de eerdergenoemde typen scholen: vernieuwende scholen, die vaak worden opgericht uit onvrede met het reguliere onderwijs, uit een behoefte voor meer vrijheid, eigenheid en autonomie voor het kind. Hierbij vindt men kleinschaligheid vaak van belang om meer individuele begeleiding te kunnen bieden.
- We zien in de eerdere onderzoeken een aantal motieven die respondenten nu niet meer noemen: specifieke wensen ten aanzien van lestijden; de manier waarop de school met opvoedkundige vraagstukken omgaat; de wens van het kind.
- Er is een verschuiving bij sommige motieven:
 - Eerder onderzoek (van Oberon) spreekt over het vastlopen van een groep kinderen met specifieke onderwijsbehoeften (hoogbegaafden of leerlingen met gedragsproblematiek). In het huidige onderzoek hebben wij dit niet gezien en lijkt het vooral te gaan om leerlingen die vastlopen in het (te snelle) tempo van het reguliere onderwijs, in de toetsgerichtheid, het vaste stramien of de te grote klassen.
 - Visie wordt vaak genoemd, net als in eerdere onderzoeken. In het huidige onderzoek betreft dit vaak de visie op leren en ontwikkelen van kinderen, waar het in de vorige onderzoeken meer levensvisie of geloof betrof;
- Een aantal motieven is nog steeds belangrijk:
 - Net als in eerder onderzoek is ervaring in het reguliere onderwijs vaak een motief voor de oprichting of keuze voor de B3-school.
 - De veranderende eisen vanuit de maatschappij werd in eerdere onderzoeken vaak genoemd en is nog altijd voor veel van de oprichters (49%) een belangrijk motief (ouders en leraren noemden het nu respectievelijk in 18% en 16% van de gevallen).
 - De gebrekkige aansluiting in het reguliere onderwijs tussen onderwijsaanbod en behoeften van het kind is nog steeds voor een deel van de respondenten een belangrijk motief (voor 23% van de oprichters, 38% van de ouders en 28% van de leraren)
 - Een alternatief bieden voor het speciaal onderwijs werd in 2007 door 11% als oprichtingsmotief genoemd. Nu wordt dit motief opnieuw door 11% van de oprichters genoemd, door 9% van de ouders en 3% van de leraren.
 - Kleinschalig onderwijs is nog steeds een belangrijk aspect voor ongeveer een kwart van onze respondentgroepen. In eerder onderzoek noemden 33% van de oprichters dit.

De aanleiding voor dit onderzoek is de toename van het aantal B3-scholen in de afgelopen jaren. Als we kijken naar de beantwoording van de onderzoeksvragen, zien we veel overeenkomsten tussen de beweegredenen die de 3 respondentgroepen in dit onderzoek noemen. In de vergelijking met eerder onderzoek zien we enkele verschuivingen in de motieven, maar geen opvallende of grote verschillen.

De beantwoording van de onderzoeksvragen leidt daarmee niet rechtstreeks tot een verklaring over de groei. We kennen de beweegredenen van betrokkenen bij de B3-scholen, maar deze zijn niet wezenlijk veranderd. De coronacrisis lijkt hierin ook geen grote factor te zijn geweest. Een minderheid van de betrokkenen gaf aan dat de coronacrisis een periode van bezinning was en gaf de ervaring dat onderwijs anders kan. Zij noemden dit een 'meewegend' motief en niet een motief van doorslaggevende betekenis.

5.2 Beschouwing

In dit onderzoek brachten we de beweegredenen van deelnemers aan het B3-onderwijs in beeld. We geven hiermee perspectief vanuit het B3-veld. We kunnen vaststellen dat een groeiende groep ouders ervaart dat het reguliere onderwijs niet passend is voor hun kinderen. De ouders die wij spraken ervaren het onderwijssysteem als knellend en melden hun kind vaak om die reden aan bij een B3-school. Het knellen zit in zaken als groepsgrootte, een vast programma in hetzelfde tempo, te weinig ruimte voor afstemming, toetsgerichtheid, onderwijs dat niet meer past bij de (veranderde) eisen van de maatschappij en het gevoel in een keurslijf te zitten. Kinderen ontwikkelen daardoor soms fysieke en psychische klachten ontwikkelen. Ook oprichters hebben vergelijkbare motieven als aanleiding om een school te starten, waar zij vaak een school oprichten voor hun eigen kind. Tot slot hebben we dezelfde motieven ook bij de leraren veelvuldig gehoord.

Alle respondentgroepen noemden dezelfde 5 aspecten als wij hen vroegen waarin de B3-school verschilt van het reguliere onderwijs. Al deze 5 aspecten weerspiegelen de andere kant van het als knellend ervaren reguliere onderwijs: namelijk kleine groepen, waarin veel aandacht kan zijn voor het schoolklimaat en de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen en waarin de mogelijkheid bestaat af te stemmen op de onderwijsbehoeften van de leerlingen, zowel in wat ze leren als in hoe ze leren. Op een B3-school wordt gewerkt vanuit een visie, waarbij het kind centraal staat en het mag leren in zijn eigen tempo en vanuit intrinsieke motivatie.

Betrokkenen geven daarmee aan dat zij het gevoel of de ervaring hebben dat het reguliere onderwijs niet in staat is om tegemoet te komen aan de onderwijsbehoeften van de kinderen. Het B3-onderwijs voldoet daarmee aan een vraag om te voldoen aan een (groeiende) behoefte. Het B3-onderwijs lijkt een functie te hebben voor kinderen die vastlopen in het reguliere onderwijs. Wanneer het in het reguliere onderwijs niet (meer) gaat, is er voor een groep kinderen een alternatief, waardoor zij niet thuis komen te zitten. Ook is B3-onderwijs een alternatief voor ouders die hun kinderen een andere basis mee willen geven: meer ruimte voor de eigenheid van het kind, inspelen op eigen interesses en talenten, meer buiten kunnen zijn, meer bewegen.

In bredere zin gaven de betrokkenen die wij spraken aan dat zij vinden dat de maatschappij verandert en dat het onderwijssysteem hier te weinig op aansluit. De opvoeding verandert en er is toenemend sprake van individualisering, van burn-outs bij kinderen en van een groeiende behoefte aan meer creatieve denkers. Onze gesprekspartners gaven aan dat het onderwijs zich hierop weinig lijkt aan te passen; wat een verklaring kan zijn voor het vastlopen van leerlingen en het zoeken naar alternatieven.

5.3 Suggesties voor vervolg

Wat betekenen de bevindingen voor onze rol als toezichthouder?

Ten eerste is het van belang dat wij onze bevindingen delen met het reguliere onderwijs. We zien vaak een grote onbekendheid met het B3-veld in het reguliere onderwijs. Door dit rapport te delen met het onderwijsveld kan er meer zicht komen op wat de B3-scholen zijn en doen. Ook kan het reguliere onderwijs dit gebruiken in de evaluatie of de scholen nog beter kunnen werken aan passend en inclusief onderwijs voor iedereen.

Ten tweede denken we effect te zien van ons toezicht op het niet-bekostigd onderwijs. De erkende B3-scholen laten voldoende onderwijskwaliteit zien en staan onder regelmatig toezicht. Zij voldoen aan de wettelijke vereisten. De scholen moeten hier veel voor doen: mogelijk zorgen deze eisen er daarmee voor dat het B3-onderwijs niet explosief groeit, maar gestaag en beheersbaar.

Onderwerpen voor vervolgonderzoek

We hebben in het huidige onderzoek de beweegredenen van betrokkenen binnen het B3-onderwijs in beeld gebracht. Onze bevindingen laten zien dat er voor een groeiende groep kinderen geen passende plek is in het reguliere onderwijs. Wij blijven de groei monitoren en zullen dit onderzoek over enkele jaren herhalen; mogelijk verrijkt/verdiept met enkele aanvullende onderzoeksvragen als:

- Thema thuiszitters: is er een relatie tussen de groei van het aantal leerlingen en scholen in het niet-bekostigde onderwijs en het aantal thuiszitters? Hebben thuiszitters vergelijkbare negatieve ervaringen met het reguliere onderwijs en vergelijkbare andere wensen ten aanzien van het onderwijs als wat in het huidige onderzoek hebben opgehaald?
- In- en uitstroom in B3-scholen: hoe kijken de reguliere scholen naar de uitstroom van leerlingen naar B3-scholen? Hoelang blijven leerlingen op een B3-school en wat levert dit hen op? Is een B3-school voor elk type leerling een passende plek? Waar stromen de leerlingen op een B3-school naar uit?
- Veranderende eisen vanuit de maatschappij: is er grond voor de veel gehoorde redenering dat de maatschappij en de opvoeding verandert, maar het onderwijs(systeem) te weinig mee verandert? En is dit een verklaring voor de groei van het B3-onderwijs?

Via vervolgonderzoek kunnen we onze bevindingen aanvullen met andere informatie, om zo de groei van het niet-bekostigd onderwijs nog beter te kunnen duiden.

Colofon

Inspectie van het Onderwijs
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

Een exemplaar van deze publicatie is te downloaden vanaf de website van de
Inspectie van het Onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl.

© Inspectie van het Onderwijs | december 2024